

Populistiska utspel om matpriserna

En pakke smør kan koste mere end 30 kroner, når den ikke er på tilbud. Pakkerne med leverpostej og ost er blevet mindre. Uden at prisen er fulgt med ned. Og et halvt kilo oksekød. Ja, det vejer nu 400 gram.”

Detta är ett citat från det TV-sända tal, som den danska statsministern höll vid det senaste årsskiftet. Hon noterade att matpriserna hade stigit men hon höll en skämtsam ton.

Det lät annorlunda den 1 december 2024, när den danska regeringschefens svenska partikollega kommenterade att förpackningsstorlekarna minskar utan att priserna sänks. På partiets hemsida står ”Krympflation – varor försämras i smyg”, och företagen hittar ”nya kryphål som tillåter dem att göra vinster på kundernas bekostnad.” Vidare uppges företagen ”byta ut dyra ingredienser mot billiga eller spä ut innehållet.” Och företagen tjänar pengar ”som de tar ut i vinst.” Partiet vill lösa de påstådda problemen genom ett lagkrav på att företagen ska markera förändringarna genom varningstrianglar på förpackningarna. Annars kan producenterna få ”böter eller vite.”

MAKT ÖVER MARKNADEN

En kollega till denna oppositionsledare hade ett debattinlägg i Expressen (5 februari 2025), betitlat ”I KristerSSons Sverige kostar kaffet 100 kronor.” Denne oppositionspolitiker tillmäter alltså statsministern makt att styra världsmarknadspriserna. Debattören efterlyser ”ökad konkurrens”, dock utan att problematisera. Han föreslår bankskatt och höjt barnbidrag.

I Expressen (27 december 2024) skriver samme oppositionspolitiker om ”cheapflation”, som är en obevisad hypotes om att konsumenter med dålig ekonomi väljer billigare matvaror och dessa stiger mest i pris. Det är möjligt att de billigaste matvarornas priser har höjts mer än genomsnittet, men att det har drabbat fattiga konsumenter är en konspirationsteori. Det finns alternativa förklaringar – priset för rå potatis fluktuerar ju mer än priset på en förpackning färdig potatisgratäng.

POLITIK FÖR BRÖDKÖER

Samma budskap finns in ett annat debattinlägg i Expressen (14 mars 2025), författat av en annan representant för samma parti. Rubriken säger att ”regeringen måste sätta stopp för Tidö-priserna i matbruken.”

Partiledaren för ytterkantspartiet inom samma regeringsunderlag har flera gånger krävt statliga regleringar (Aftonbladet, partiets hemsida, SVT). Ytterst ska staten bestämma vilka företag som ska finnas på livsmedelsmarknaden. Hon menar att en krisande butikskedja inte borde övertas av en annan

kedja. Företagen ska rapportera in sina priser och kostnader till en myndighet. Det ska införas prisregleringar. Hon har inga betänkligheter rörande de köer till brödbutikerna, som denna politik skapade i det gamla Östeuropa.

En partiledare för regeringsalternativets minsta parti har enligt SVT sagt: ”Kommer det inga skarpa förslag kommer vi att behöva trappa upp det här och pressa på ytterligare.” Med ett sådant yttrande från ett påstått liberalt parti är det förståeligt att denne partiledare inte kunde sitta kvar.

RISKABLA INGREPP

Enligt SCB spenderar svenska hushåll i genomsnitt cirka 13 procent av sin disponibla inkomst på livsmedel. Denna siffra sjunker efter hand som levnadsstandarden stiger. Flertalet människor har utan större försakelser råd att köpa mat. Det finns också en hel del konsumenter, som betalar extra för ekologiska produkter.

De ovannämnda politikerna borde förstå att generella ingrepp mot marknadsmekanismer är riskabla. Man kan inte manipulera priserna på världsmarknaderna för kaffe, kakao och andra råvaror. Till och med mejerivaror är underlagda världsmarknadspriser genom Global Dairy Trade. Vidare är alla företag beroende av marknadspriser för bränslen och annan energi liksom marknaderna för andra insatsmedel av alla slag samt kapital.

FÖRSVAGAR SAMHÄLLSEKONOMIN

Politiska ingrepp på en viss nivå i en värdekedja påverkar andra nivåer i kedjan och därmed försvagar de samhälls-ekonomi. Prisregleringar på butiksledet påverkar producenterna både i Sverige och utomlands, och ytterst kommer råvaruproduktionen att hämmas. Och i en skakig omvärld behöver vi mera inhemsk produktion.

Politikernas utspel bygger istället på att många medborgare är okunniga och låter sig påverkas. Då går det att göra politiska poänger. Genom att upprepa kritiken hoppas de populistiska politikerna på att de kan mobilisera en opinion. Det är knappast så att svenska konsumenter är oförmögna att läsa på förpackningarna och hyllkanterna. Danskarna klarar i alla fall av att skilja mellan 400 gram och ett halvt kilo.

JERKER NILSSON
INSTITUTIONEN FÖR EKONOMI
SLU UPPSALA